

DİJİTAL KÜLTÜR ORTAMINDA MİZAHIN YENİ BİR MECRASI: TWITTER'DAKİ ANONİM HESAPLAR

A New Channel of Humor in the Digital Culture Environment: Anonymous Accounts on Twitter

Ömer KIRMIZI*

ÖZ

İnsanın hayatına olumlu enerji katan duygulardan biri olan gülme, tarih boyunca çeşitli açılardan ele alınmış ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Türk kültür hayatında mizah sözlü ve yazılı olarak fıkra, hiciv, şaka, espri, nükte, komik, ironi vb. adlarla somutlaşmış; gündelik hayatın ayrılmaz parçası olarak insan ilişkilerinde var olagelmıştır. Üretim ve tüketim bağlamı dikkate alındığında sürdürülebilir olması insanla buluşmasına bağlı olan mizahın günümüzde yeni mecralarda, yeni ifade biçimleriyle işlevselliğini devam ettirdiği görülmektedir. Bu çalışmada elektronik kültür ortamının devreye girmesiyle beraber mizahın yeni bir ifade zemini olan Twitter'daki anonim hesapların tweetleri mizah teorileri bağlamında ele alınmıştır. Elektronik bağlam, mizah ürünlerine yeni bir yaratım ve aktarım imkânı sağlamanın yanı sıra onları biçim ve içerik bakımından da dönüştürmüştür. Bu bağlamda Twitter'daki mizah anlayışı yeni neslin "hız ve özetleme" olarak tarif edilen anlatı tarzına uygun metinlerden oluşmaktadır. İncelenen hesapların tweetlerinde anonim olmanın verdiği rahatlıkla her türden aşırılığın sergilendiği, küfür ve argonun sıradan bir ifade tarzı olarak geniş bir biçimde kullanıldığı görülmüştür. Dijital kültür ortamının sağladığı anında etkileşim özelliği sayesinde hızlı yayılan bu tweetler milyonlarca insana ulaşmaktadır. Türk kültür hayatının renkli alanlarından biri olan mizah ve mizaha bağlı ürünlerin farklı görünümlemlerle yaratıldığı ve yayıldığı bir mecra olan sosyal medya, kültür bilimcilere yeni araştırmaların kapılarını aralamaktadır. Bu çalışmada incelenen anonim hesapların tweetlerinden hareketle değişen mizah anlayışının güncel durumu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: mizah, gülme, mizah kuramları, sosyal medya, Twitter.

ABSTRACT

The act of laughing, which is one of the positive feelings in human life, has been discussed from various aspects throughout history and also it has been a topic for a

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Mersin/Türkiye. E-posta: omerkrnz@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-3393-6043.

lot of research. In Turkish cultural experience, humor has been used in forms of anecdotes, satire, jokes, wit, humor, irony etc. and it has existed in human relations as a natural part of daily life. The existence of humor, considering the context of its generation and usage, can only be maintained thanks to relations among people, and it has been still functional in new forms of expressions in recent channels. In this study, the tweets of anonymous accounts on Twitter, which is a new expression platform of humor after wide use of the virtual culture environment, are discussed in the context of humor theories. Social media have transformed the ways of humor in terms of form and content as well as providing a new opportunity for creation and transmission. In this context, the sense of humor on Twitter consists of texts suitable for the declaration style of the new generation which can be described as “speed and compression”. In the tweets of the analyzed accounts, a massive amount of extremism and extensive use of slang and swear words were observed relating to the comfort of being anonymous. Thanks to the instant interaction feature, these tweets reach millions of people spreading rapidly in this digital environment. Social media is one of the most colorful platforms of Turkish cultural life and humor is processed and spread with different shapes. So, cultural studies researchers study on it. On the basis of the tweets of these accounts analyzed in this research, the current state of the changing sense of humor is put forth.

Keywords: humor, laugh, theories of humor, social media, Twitter.

Giriş

Bir insan davranışı olarak gülme, mizahın somut bir yansıması ve insanlığın geçmişten bugüne en önemli tüketim unsurlarından biri olmuştur. Antik Çağ’dan günümüze “İnsan nelere, niçin güler?” sorusu eşliğinde tartışılan gülme, aslında mizah kavramıyla ilişkilidir. Gülmeyi ortaya çıkaran fizyolojik ve psikolojik birçok etken bulunmaktadır. Ruh hallerinde meydana gelen ani değişiklikler, aykırılıklar, abartmalar vb. bunlar arasında sıralanabilir.

Mizaha bağlı gülmeyi oluşturan durumlar coğrafyaya, tarihe ve kültürel farklılıklara bağlı olarak değişmektedir. Geçmişte sözlü ve yazılı kültür ortamlarında şaka, espri, nükte, hiciv, ironi gibi adlarla değerlendirilen mizah türleri; elektronik kültür ortamının devreye girmesiyle yapılarında büyük değişimler geçirmiştir. Dijital kültür ortamı, mizahın yeni bir mecrası olmanın yanı sıra mizah kültüründeki değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu değişimin en somut göstergeleri hız ve özetlemedir. Halk anlatıları içerisinde en kısa türlerden biri olarak değerlendirebileceğimiz fıkralar dahi dijital kültürle büyüyen yeni nesiller için tahammül edilemez uzunluktadır.

Bu çalışmanın yazım sürecinde dijital saha olarak kabul edilebilecek olan Google arama motoruna 09.09.2021 tarihinde bazı terimler yazılmış ve çeşitli verilere ulaşılmıştır. Bu kapsamda yapılan taramada “komik” sözcüğü ile ilgili 105 milyon, “komedi” sözcüğü ile ilgili 37 milyon 300 bin, “fıkra” sözcüğü ile ilgili 12 milyon 200 bin, “espri” sözcüğü ile ilgili 7 milyon 200 bin veriye ulaşılmıştır. Gençler arasında gülmeyi tetikleyen ve diğerlerine nazaran yeni bir kavram olarak kabul edilen “kontra mizah” ile ilgili 39 bin veriye ulaşılmıştır. Bu veriler mizahın insan yaşamında önemli bir tüketim unsuru olduğunu göstermekte, sanal kültür bağlamında mizah ve ilişkili kavramların etkileşim düzeyinin yüksek olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekmektedir.

Henüz 1960’lı yıllarda McLuhan’ın “küresel köy” olarak adlandırdığı yeni dünya düzeni 21. yüzyılda sosyal medya kavramı ile bambaşka bir noktaya ulaşmıştır. İnsanoğlunun iletişim serüveni için dönüm noktası, web 2.0 teknolojisinin ortaya çıkışı olmuştur. İletişimde etkileşim unsurunun devreye girmesinin yanı sıra kullanıcı tabanlı medya ortamında kişiler aynı zamanda medya üreticisi haline gelmiştir. Kendisine sunulanın salt tüketicisi olan birey, sosyal medya ile hem üreten hem de tüketen olmaya başlamıştır. Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Vine, Periscope gibi sosyal medya ortamları ile kullanıcılar kendi medyalarını oluşturmuş, hatta kendi profil sayfalarıyla sadece kendilerine ait olan bir dünya var etmiştir (akt. Kırık ve Saltık, 2017: 100).

Bu çalışmada sosyal paylaşım ağı Twitter’den derlediğimiz bazı anonim hesapların tweetleri mizah teorileri bağlamında değerlendirilmiştir. Bu hesaplar gerçek kişiler tarafından yönetilmekle beraber hesapların kullandığı takma adlar ile alıntılardıkları tweetlerin yine takma ad kullanan kişiler tarafından atılması, ortaya çıkan tweeti anonimleştirmektedir. Mizah teorileri gülme eyleminin fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönleri ele almaktadır. Günümüzde gülme eylemine yönelik yeni çalışmalar yapılmakla beraber bu konuyla ilgili araştırmalar yapan Morreal’in (1997) çalışması önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmada söz konusu tweetler “üstünlük teorisi”, “uyumsuzluk teorisi” ve “rahatlama teorisi” bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu çalışma için tweetleri incelenen hesaplar “Valla Bu OÇ Güldürdü”, “Z Kuşağı Terörü”, “AzBilinenEfsaneDuyarlar”, “nerde o eski tivitler”, “Kapak Sesi Geldi”, “alternatif mizah”, “ben bu internete para ödüyorum”, “At, Avrat, Mention”, “hic etik değil”, “Los Adanas” hesaplarından oluşmaktadır. İncelenen hesapların anonim olması, işitsel ve görsel paylaşımlarda, yorumlarda, anekdotlarda, yazı ya da görsel altı yorumlarda hesap sahibine

sınırsız bir özgürlük tanımaktadır. Bu çerçevede hareket eden anonim hesapların paylaşımları on binlerce beğeni almakta, binlerce kez yeniden paylaşılmaktadır. Twitter’da paylaşımın bir çarpan etkisi yarattığı düşünüldüğünde güldürmeyi hedefleyen bir paylaşımın milyonlarca insana ulaştığı görülmektedir. Takipçi sayıları milyonlara yaklaşan bu hesapların, gülmeyi amaçlayan sosyal medya kullanıcılarının uğrak yeri olduğu söylenebilir.

1. Kavramlar Dünyası

21. yüzyıl, teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızla gerçekleştiği ve buna bağlı olarak birçok yeni kavramın üretildiği bir zaman dilimidir. Bilişim teknolojileri ve dijital kültür alanında üretilen bu yeni kavramlar artmaktadır. İşitsel bir araç olarak radyo ile hem işitsel hem görsel bir iletişim ve eğlence aracı olan televizyon, internet tabanlı sanal kültürün ortaya çıkışı ile beraber eski önemini yitirmeye başlamıştır. Ülkemizde yayın hayatına başladığı dönemlerle kıyaslandığında televizyonun yeni nesiller için eski albenisini kaybettiği söylenebilir. Özellikle internet tabanlı sosyal medya ağlarının devreye girmesiyle bireylerin yalnızken sosyalleştikleri; birbirlerinden haberdar oldukları, beğeni ve yorumlarla paylaşımında buldukları sosyal ağlar da çeşitlenmiştir.

Bu çalışmada, sanal saha olarak kabul edilen sosyal ağlardan Twitter’daki anonim hesapların mesajları incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmaya konu olan Twitter’a dair bazı kavramların anlamını vermek yerinde olacaktır:

Twitter: Önceleri 140 karakterden oluşan, tweet adı verilen mesajların paylaşıldığı ve paylaşılan bu mesajların başkaları tarafından okunabildiği bir blog servsidir. Twitter yönetimi 2017 yılında aldığı bir kararla kullanıcıların kendilerini daha rahat ifade etmeleri için karakter sayısını 280’e çıkarmıştır. Twitter kullanıcıları genel olarak gündemi takip etme, düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşma, gelişmelerden haberdar olma, reklam gibi amaçlarla Twitter’ı kullanmaktadır. Kişilerin paylaştığı mesajlar zaman tüneline arkadaşları tarafından görülebilmektedir.

Twitter’ın sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve gündelik hayat üzerinde birçok etkisi vardır. Örneğin 2020 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde, ABD başkanı ve başkan adayı D. Trump’ın attığı tweetlerden dolayı Twitter yönetimi, bu hesabını önce geçici olarak daha sonra da kalıcı olarak askıya almıştır (URL-1). Dünyanın “süper gücü” olarak kabul edilen bir ülkenin devlet başkanının seçmenlerine ulaşmak, onları örgütlemek ve propagandasını yapmak için Twitter’ın etki gücünden yararlanmaya çalışması dikkate değerdir.

Hastag (Etiket): Twitter ortamında gündem olan bir konunun kullanıcılar tarafından ortak bir başlık altında takip edilmesidir. Bir konunun veya başlığın takibini kolaylaştırmak için o konunun başına “#” işareti getirilerek hastag oluşturulur. Böylece takipçiler kategorik olarak o konuyla ilgili atılan mesajları takip edebilirler.

Retweet: Twitter’da başkaları tarafından paylaşılan ancak kişinin kendisinin de paylaşmak istediği ve böylece zaman tüneline göre görünüş mesajlar oluşturduğu bir yöntemdir. Retweet, tweet sahibinin orijinal paylaşımına sadık kalınarak yapılır.

Follow (Takip Etme): Twitter’da hesabı olan bir kişinin başkasını takip etme özelliğidir. Bu durum Facebook gibi diğer sosyal ağlardaki takipleşme veya arkadaş olma durumundan farklıdır. Takip ettiğiniz bir hesabın paylaştığı mesajları görebilirsiniz ancak o kişi sizi takip etmiyorsa sizin mesajlarınızı göremez.

Mention: Twitter’da “bahsedener” anlamına gelen mention, mesaj gönderilecek kişinin hesap adının başına “@” işareti getirilerek ve herkesin göreceği şekilde paylaşım yapmaktır.

Direct Message (DM): Twitter’daki hesapların sadece kendilerinin ve mesaj gönderdikleri kişinin görebileceği mesajları paylaştıkları bölümdür.

Favori: Twitter’da beğenmek anlamına gelen favori, paylaşılan içeriğin altındaki kalp işaretine tıklayarak gerçekleştirilir.

TT: İngilizcede “trending topics” kelimelerinin ilk harfleriyle oluşturulan TT, Twitter’da en çok konuşulan konuları ifade eder. Kişiselleştirilebilir özelliği olduğundan ilgi duyulan konu, yer veya kişiye göre daraltılabilir.

Yanıtla: Bir başkasının tweetine verilen cevaplar bu bölüme yazılır. Yanıtla bölümü akışta takipçiler tarafından görülebilir.

2. Mizah Teorileri Açısından Anonim Hesapların Tweetleri

“İnsan neden güler?” sorusuna çeşitli araştırmacıların verdiği cevaplar, gülme kuramlarını doğurmuştur. Belirgin olarak Eflatun’dan bu yana aranan bu cevap, 21. yüzyılda dahi bulunamamış; bütün gülme durumlarını açıklayan tek bir kurama ulaşılamamıştır. Ancak üç geleneksel kuramın çatısında ileri sürülen görüşlerle bu mevzuda epey mesafe kat edilmiştir (Usta, 2009: 82). Gülme kuramları, gülme kavramını bütün yönleriyle açıklayamamıştır. Gülmenin üstünlük duygusu, toplumsal uyumsuzluklar gülme kavramının sadece bazı noktalarını aydınlatmıştır (Apaydın, 2007: 323).

Bu çalışmada da elektronik kültür ortamının metinleri olan Twitter mesajları mizah teorileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yapı ve içerik olarak fıkra, anekdot gibi anlatı metinlerinden farklı olan anonim hesapların tweetleri, yeni neslin mizah anlayışını yansıtması bakımından da önem arz etmektedir. Anonim hesaplara ait tweetlerin mizah teorileri açısından incelenmesine geçmeden önce sanal âlemdeki tüketim nesnesi olan mizah unsurlarına ve bunların tüketicilerine değinmek yerinde olacaktır.

Sanal bir ağ olan Twitter, verilere ulaşmada ve karşılıklı etkileşimde yeni bir çığır açmıştır. Özellikle gülmeyi amaçlayan paylaşımların binlerce kez retweet edilmesi, yüz binlerce beğeni alması buradaki etkileşimin boyutlarını göstermesi açısından dikkate değerdir. İnsanlar bu mecra da beğenilmek, yorum almak ve paylaşımlarının başkaları tarafından tekrar paylaşılması için gerçek kimlikleriyle ifade edemeyecekleri düşüncelerini kullanmakta, her türden aşırılığı göstermektedirler. Özellikle anonim kimliğe sahip olmaları bu paylaşımların sınırlarını genişletmekte ve insanlara bastırılmış duygularını bir yaratım alanı olan Twitter’da ifade etme imkânı sunmaktadır. Bu hesaplar tarafından atılan tweetlerde “ironi, laf sokma, argo, kontra mizah, karikatür, anekdot” gibi gülmeye zemin hazırlayan durumlar verilmektedir.

Twitter’daki anonim hesapların attığı tweetlerde argo ve küfür başlıca ifade biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Argo ve cinselliğin mizahın çeşnileri ve temel kaynakları olduğu genel varsayımı dikkate alındığında sanal mizahın da farklı olması beklenmemelidir (Özdemir, 2017: 277). Yüz yüze olmama ve anonimlik, insanların bastırılmış duygularını açığa çıkarmaya ortam hazırlamakta, saldırgan bir mizahı ve her şeyden komiği çıkarma eğilimini tetiklemektedir. Bu hesapların tweetlerinde zaman zaman dinî inanış, etnik köken, memleket vb. aidiyet unsurları üzerinden saldırgan paylaşımlar yapılabilmektedir.

İncelediğimiz hesapların tweetlerinin yapısı gereği kısa olmaları yeni neslin hızlı tüketimi esas alan “kısaltma, eksiltme ve özetleme çağı”na (Özdemir, 2017: 291) uygundur. Gerek karakter kullanımının sınırlı olması gerekse de haber kaynağındaki akış takibini kolaylaştırdığı için takipçilere kısa ve öz olanı sunma revaçtır.

Günümüzde yeni medya teknolojilerinin sağladığı hizmetlerden biri de anında etkileşimdir. Hazırlanan bir içerikle ilgili aynı anda yüzlerce yorum eklenebilmektedir. Yine içerik bir çeşit onaylama biçimi olarak beğenilmekte ya da yorum eklenerek paylaşılmaktadır. Bu etkileşimler, gruplar, etkinlikler,

beğeniler, paylaşımlar, yorumlar bağlamında bir sosyal medya cemaati oluşturmuştur (Özdemir, 2020: 111).

İnsanlık tarihi boyunca üzerinde kafa yorulan konulardan biri olan gülmenin çok çeşitli sebeplerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Gülme; gündelik hayatın sıradanlıklarının anlamlı hale gelmesi, eğlencenin fizikî belirtisi, hayattaki baskı ve zorluklara tepki, uyumsuzluklarla alay etme, aşığılama, eleştirme vb. duygu ve davranışlarla açıklanabilir. Bu itibarla gülmenin farklı sebeplerinden hareketle zaman içerisinde felsefî, psikolojik, edebî mizah teorileri ortaya çıkmıştır (Çetin, 2016: 158).

Anonim hesapların tweetleri incelendiğinde en çok üstünlük ve uyumsuzluk teorisinin bu mecrada işlevsel olduğu görülecektir. Twitter'daki bir metne verilen cevabın kişiye yaşattığı üstünlük duygusu ya da alışılagelmiş ve zihin tarafından “normal” olarak kodlanmış bir durumun aksinin yaşanmasını ifade eden tweetler sosyal medyada en çok beğeni alan paylaşımların başında gelmektedir.

2.1. Üstünlük Teorisine Göre Anonim Hesapların Tweetleri

En eski ve hâlâ en yaygın gülme kuramı, “gülmenin bir kişinin diğer insanlar üzerindeki üstünlük duygularının bir ifadesi” olduğudur (Morreal, 1997: 8). Platon ve Aristoteles tarafından temellendirilen ve kendilerinden sonraki Hobbes, Konrad Lorenz, Anthony Ludovici (Morreal, 1997: 10-12) gibi düşünürler üzerinde etkili olan bu kuramın temelinde rakibi saf dışı bırakmaktan duyulan keyif, bir başkasını dezavantajlı duruma getirmenin verdiği haz, öteki kişinin düştüğü kötü durumdan duyulan mutluluk, başkalarının talihsizliklerinden ve acılarından alınan zevk, bedensel çirkinlik veya bozuklukların kendi bedeninde olmamasından duyulan memnuniyet ile mantıksız hareket ve eylemlere gülme yer almaktadır (Öğüt Eker, 2014: 140).

Üstünlük kuramı insanın kendisini daha üstün ve değerli vasıflara sahip olduğunu düşünmesi esası üzerine kuruludur. İnsanlar başkalarındaki kusurların ve talihsizliklerin kendisinde olmadığını düşünerek mutlu olurlar. Bunun neticesinde de kendilerini daha üstün görerek kusurlu olduğunu düşündükleri insanları eleştirirler ve bunu mizahi bir dille ifade ederler (Tarhan, 2017: 197). Üstünlük teorisine göre muhatabını geçmek için zekâ ve algıya dayalı oluşturulan mizah ürünlerinde gülme sebebi üstünlük duygusuna bağlanmıştır. Mensup olduğu etnik köken, din, mezhep, meşrep, cinsiyet, meslek vb. gibi farklılıklar açısından karşısındakinin zayıflığını vurgulayan kişilerin mizah amaçlı anlatıları da üstünlük kuramına göre incelenir (Durbilmez, 2019: 167-168).

Aşağıda, önceki bölümlerde ismi verilen Twitter'daki anonim hesapların tweetlerinden üstünlük teorisi bağlamında değerlendirilebilecek örnekler verilmiştir.

Görsel 1. Bk. (URL-2).

Görsel 2. Bk. (URL-3).

Görsel 1'de, her yıl kutlanan Kurban Bayramı ve bir bayram ritüeli olan kurban kesiminin yol açtığı görüntüler üzerinden eleştirel bir tweet atılmıştır. Tweetteki görüntüde kurban eti parçalayan insanlar görülmekte ve bu durum tweet kullanıcısı tarafından "Eğer kurbanı steril ortamda para vererek başkalarına kestirecek paran yoksa fakirsindir. Fakirsen de kurban alma." cümleleriyle eleştirilmektedir. Ancak buna verilen cevapta kullanıcı, ortamın son derece steril olduğunu, yerlerde muşambaların serildiğini ve bunun ötesindeki hijyen arayışının kurbanı bir hastanede ameliyatla kesme olacağını ironik bir şekilde ifade etmiştir. Bunun taşı gediğine koyma kabilinden yerinde bir cevap olduğu paylaşımın yaklaşık 13 bin kişi tarafından beğenilmesi ve yüzlerce kişi tarafından kendi duvarlarında paylaşılmasıyla anlaşılmaktadır. Bu denli bir beğeni ve yeniden paylaşım kullanıcısının muhatabını mağlup ettiği ve kendisine bir zafer yaşattığı şeklinde de değerlendirilebilir.

Görsel 2'de ise Covid-19 tedbirleri kapsamında Suriye futbol ligindeki maçların seyircisiz oynanacağına dair bir haber metni verilmektedir. Bu tweete verilen cevapta ise ülkemizde sığınmacı konumundaki yaklaşık 5 milyon Suriyeliye göndermede bulunularak seyircilerin ülkemizde olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla maçların seyircisiz oynanmasının anormal değil normal bir durum olduğu belirtilmiştir. Bunun da yaklaşık 19 bin kişi tarafından beğenilmesi, cevabın haber metninden üstünlüğüne işarettir.

Görsel 3. Bk. (URL-4).

Görsel 4. Bk. (URL-5).

Görsel 3'te Türkiye'nin önde gelen zengin medya patronlarından biriyle yaptığı evlilik sayesinde şöhrete kavuşan kişinin Mısırlı bir milyarder olduğu iddia edilen sevgilisinin kendisine aldığı hediye haberleştirilmiştir. Eski eşinden aldığı nafaka miktarı ve harcamalarıyla sık sık magazin gündemine gelen şahsa alınan hediyenin değeri oldukça yüksektir. Bu durum Twitter kullanıcısı tarafından tarihi bir kişiliğe atıfla gönül ilişkisinin bir sömürü aracına dönüştürüldüğü şeklinde yorumlanmıştır. Bu cevabın haber metninden dört kat fazla beğeni alması onu kamuoyu nezdinde üstün kılmıştır.

Görsel 4'te ise artık bir şehir efsanesine dönüşen “dünyayı yöneten gizli güçler” ifadesi tiye alınmıştır. Twitter kullanıcısı, eniştesine göre dünyayı yöneten beş büyük aile olduğunu ve bunların kendilerini gizlediğini ifade etmiş ancak kendilerini gizleyen bu ailelerin eniştesine yakalanmalarının ironik bir çelişki olduğunu ifade etmiştir. Böylece eniştesinin düştüğü durum, kendisine bir üstünlük sağlamıştır. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere üstünlük teorisinin merkezinde kişinin kendisini diğer insanlarla veya kendisinin daha önceki durumuyla kıyaslaması sonucu hissettiği memnuniyet ya da muhatabını mağlup etmenin yaşadığı sevinç vardır. Bireyin kendisini başkalarıyla kıyaslayıp kendisini üstün görmesi ve içten içe bu duruma sevinmesi beraberinde mutluluğu ve gülmeyi getirmiştir.

2.2. Uyumsuzluk Teorisine Göre Anonim Hesapların Tweetleri

Mizah teorilerinden ikincisi olan uyumsuzluk, gülmenin bilişsel yanıyla ilgilidir. Bu teoriye göre kişiler, nesnelere veya olaylar çeşitli özellikleri itibarı ile zihinde kodlanmıştır. Kişilerin, nesnelere ya da olayların bu kodların oluşturduğu kural ve beklentilere uygun olması beklenir. Zihindeki kalıpların dışına çıkma, beklenmedik veya olağandışı bir durum gülmeye neden olmaktadır. Örneğin yetişkin bir insanın yemek yerken el ve göz koordinasyonu

nunu sağlamış olması beklenir. İnsan zihni bunu kodlamış ve bu duruma uygun bir beklenti içindedir. Ancak yetişkin bir insanın yemek yerken yemeği üzerine dökmesi, beklenilenin aksine bir durumdur ve zihinsel birikimi tersine çevirir. Böyle bir durum gülmeye zemin hazırlar.

Uyumsuzluk kuramına göre yeryüzünde canlı-cansız bütün varlıklar, belirli bir sistemin parçalarıdır. Bu sistemde yer alan her kavram-olay-varlığın, sebebi bilinen ya da bilinmeyen özellikleri vardır. Anlatan-yaşanan olayı dinleyen-yaşayan kişinin belleği, daha önceki birikimlerine istinaden belli bir beklenti içine girer. Belleğin standart beklentisi dışında ortaya çıkan farklı algılamaya ise, kişideki psikolojik mekanizmayı harekete geçirerek şaşkınlığa ve şaşkınlığın bir göstergesi olan gülmeye yol açar (Öğüt Eker, 2014: 138).

Uyumsuzluk kuramının temelinde Aristo'nun insanların belli bir beklenti içindeyken beklenmedik başka bir sonuçla karşılaşmalarının gülme eylemini ortaya çıkardığı düşüncesi yatmaktadır. Pascal bu durumu "Kişiyi, umduğuyula bulduğu arasındaki şaşırtıcı orantısızlıktan başka hiçbir şey daha fazla güldürmez." (Morreal, 1997: 24-25) şeklinde ifade eder.

Uyumsuzluk kuramı da gülmenin bir bölümünü izah etmektedir, şüphesiz bütün gülme durumlarını açıklayabilecek yetkinlikte bir kuram değildir. Trafik kazaları, yangınlar, depremler de uyumsuz durumlardır ancak bu uyumsuzluklarda sağlıklı olan bir insan gülmemektedir, gülme duygusunun yerine başka duygulara kapılmaktadır (Şahin, 2010: 262).

Aşağıdaki tweetler uyumsuzluk teorisi bağlamında anonim hesapların attığı tweetlere örnek olarak gösterilebilir.

Görsel 5. Bk. (URL-6).

Görsel 6. Bk. (URL-7).

Yukarıda Görsel 5'te verilen tweetteki ilk cümlelerde bir final maçı için yüksek bir meblağa alınan bilet tarihi ile bileti alan kişinin nikâh tarihinin

aynı zaman dilimine denk gelmesinden bahsedilmektedir. Devamında, gidebilecek olan varsa kişinin kendi yerine gidebilecek birini göndermeyi istediği ifade edilmektedir. Tweet buraya kadar olağan bir talep hissi uyandırmaktadır. Ancak son cümlede damadın nikâha gitmektense maça gitmeyi tercih ettiği ifade edilmekte ve yerine nikâha gidecek birini aradığı anlaşılmaktadır. Bu beklenmeyen talep hayatın olağan akışına tezat oluşturmakta ve okuyucuyu gülmeye sevk etmektedir.

Görsel 6'da ise hayali bir diyalog üzerinden şehir içi taşımacılığı yapan minibüs şoförlerinin müşteri kapma halleri karikatürize edilmiştir. Farklı şehirlerde de olsa dolmuş şoförleri daha fazla yolcu almak için çeşitli yöntemler kullanırlar. Bunlardan biri de yolcuyu gideceği yerin en yakınına götüreceğini söylemedir. Tweette de hayali bir diyalog üzerinden yolcunun gideceği yerin çok uzağında bırakıldığı akıştan anlaşılmaktadır. Özellikle bir yere gelen yabancıların günlük hayatta zaman zaman yaşadıkları bu durum tweetin sonunda abartılı bir şekilde ele alınmış ve bu beklenmedik uyumsuz son okuyucuyu güldürmüştür.

Görsel 7. Bk. (URL-8).

Görsel 8. Bk. (URL-9).

Görsel 7'de ise 2017 yılında KHK ile yasaklanan izdivaç programlarındaki duygu geçişleri ele alınmıştır. Bu tip programlardaki kurgulanmış gerçeklik ani duygu değişimlerinden kendini ele vermektedir. Program katılımcılarının, çoğu zaman sunucunun yönlendirmesiyle, acı bir olaydan komik bir atmosfere hızlı geçişi ve duruma kolayca adapte olabilmeleri bu tweette uyumsuzluk olarak ele alınmış ve bu görsel okuyucuyu güldürmüştür.

Görsel 8'deki tweette de görselde verilen kişi ve bu kişinin eylemi arasındaki uyumsuzluk gülmeye eylemini tetiklemiştir. Görselde ünlü bir TV dizisinde baba rolünü canlandıran aktör görülmektedir. Bu kişi dizide ney çalan, huzur veren dingin haliyle olgun bir karakteri canlandırır. İnsanlara sürekli

doğruluğu ve iyiliği telkin eder, dizide anlattığı hikâyelerle kusursuz bir insan portresi çizer. Ancak diziden alınan yukarıdaki görselde onun emniyet kemeri takmadığı anlaşılmaktadır. Twitter kullanıcısı, bu durumun dizi karakterinin zihinlerde oluşturduğu dünyaya aykırı ve beklentilere uymayan bir durum olduğunu ifade etmiştir.

Örnek olarak verilen tweetlerde görüldüğü gibi belli bir beklenti içindeyken beklenmeyen bir durumla karşılaşma, uyuşmazlık ve şaşkınlığı beraberinde getirmektedir. Bireylerin zihinlerinde oluşturduğu dünyaya aykırılık gösteren bu durumlar gülmeyi tetiklemektedir.

2.3. Rahatlama Teorisine Göre Anonim Hesapların Tweetleri

Bu çalışma çerçevesinde ele alacağımız üçüncü mizah teorisi, gülmenin fizyolojik yönü üzerine yoğunlaşan ve “psikanalitik kuram” olarak da bilinen rahatlama kuramıdır. Buna göre bireyin toplumda uyması gereken kurallardan ötürü bastırılmış ve birikmiş enerjinin boşalımı ile gülme eylemi gerçekleşir. Gülmenin rahatlatıcı etkisi sonucunda insandaki sinirsel gerilim boşalır.

Sosyal hayattaki pek çok kısıtlayıcı, yasaklayıcı tutum, insan üzerinde ister istemez baskı oluşturmakta ve bu baskı da belli ölçüde enerji birikimine sebep olmaktadır. Cinsellikle ilgili yasaklar, günlük hayatta bireylerin istemeseler de yapmak zorunda oldukları davranışlar, uymak zorunda kaldıkları kurallar vb. daha pek çok husus, insanda tepkiyi ifade eden bir enerji birikimine yol açmaktadır. Uygun şartların oluşması neticesinde ortaya çıkan bu enerji gülme sonucunu doğurmaktadır (Morreal, 1997: 34).

Fikret Türkmen beklenmeyen bir şeyden kaynaklanan şaşırma, ızdırap verici ve tehlikeli bir şeyin ortadan kalkması, bir huzursuzluktan kurtulma, birdenbire eğlenceli bir ruh haline girme gibi durumların insanı güldürebileceğini ifade eder. Gregory bu durumları sistemleştirerek hepsinde rahatlama unsurunun bulunduğunu ifade etmiştir. Bir mücadeleden galip çıkma, düşmanın etkisizliğinin farkına varma, korku veya acıdan davranışlar üzerindeki sosyal sınırlardan kurtulma insanı rahatlatır. Sıkıntılı bir durumun aniden ortadan kalkması gülmeye zemin hazırlar (2013: 55-56).

Aşağıda anonim hesapların rahatlama teorisi bağlamında değerlendirilebileceğimiz tweetlerinden örnekler verilmiştir.

Görsel 9. Bk. (URL-10).

Görsel 10. Bk. (URL-11).

Görsel 9'da sağlıklı beslenme uğruna gösterilen aşırı hassasiyeti ele alan bir tweete yer verilmiştir. İnsanlar sağlıklı yaşam için zaman zaman rejim veya detoks adı altında kendilerini çeşitli tatlardan mahrum bırakmaktadır. Kilo verme veya kilo almama adına yapılan bu süreçte bireyler çeşitli sıkıntılar yaşamakta ancak bu durumu çevrelerine hissettirmemeye çalışmaktadır. Görsel 9'daki tweette bu durumun katlanılamayacak bir süreç olduğu ve aksi bir durumun sonuçlarına katlanmanın daha ehven olduğunu ifade eden tweet rahatlamaya sebep olmuştur. Kullanıcı, birçok kişide gerilime sebep olsa da itiraf edilemeyen bir gerçeği söyleyerek rahatlamıştır.

Görsel 10'daki tweette ise navigasyonun terminolojik ifadelerinden dolayı yaşanan kafa karışıklığına gösterilen bir tepki söz konusudur. Günlük hayatta daha sade kelimelerle yapılan yol tarifi, navigasyonda kullanılan terimlerle insanlar açısından bazen karmaşık hale gelmektedir. Tweette bu duruma tepki gösteren hesap sahibi bazı insanların sakladığı bu durumu açık yüreklilikle ifade etmiştir.

Görsel 11. Bk. (URL-12).

Görsel 12. Bk. (URL-13).

Görsel 11’de ise pahalılığın ölçüsüz bir şekilde yaşanmasına gösterilen bir tepki söz konusudur. Oyuncak fiyatlarındaki orantısız yükseliş, çelişkili durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Oyuncak tavuk fiyatlarının gerçeğinden daha yüksek olması insanları rahatsız etmiş, bu da sinirsel bir gerginliğe neden olmuştur. Tweette bu duruma gösterilen ironik bir tepki gülmeyi ve beraberinde rahatlamayı getirmiştir.

Görsel 12’de ise Twitter kullanıcısı, ünlü yemek eleştirmeni Vedat Milor üzerinden şikâyetçi olduğu bir durumu ifade etmiştir. Vedat Milor’un yemek konusundaki donanımlı kimliği ve buna paralel kurduğu ilişki biçimine karşın kendisinin basit bir talebi kabul ettiremediği çevresine olan tepkisini bu tweette dile getiren kullanıcı gerginliğini bu kıyaslama yoluyla ifade etmiş ve rahatlamıştır.

Sonuç

Mizah, tarih boyunca her devrin şartlarına göre kendine uygun bir mecra bulmuş ve farklı formlarda karşımıza çıkmıştır. Geçmişte gerek sözlü gerekse de basılı olarak var olan mizah ürünleri, günümüzde farklı bir mecra olan internette farklı yapı ve içeriklerle işlevlerini yerine getirmektedir. Twitter, Facebook, Instagram, Line, Snapchat, Youtube gibi sosyal medya ortamlarının oluşumuna da zemin hazırlayan web 2.0 teknolojisinin ortaya çıkışı ile beraber iletişimde bir devrim yaşanmıştır. Dijital ağlar üzerinden farklı bir formda gelişen iletişim kanalları sayesinde sosyal cemaatler oluşmuş; bu cemaatlerin üyeleri takipleşmeyi, birbirlerinin paylaşımlarını yorumlamayı, beğenmeyi hayatlarının bir rutini haline getirmişlerdir.

Bu çalışmada günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan sosyal medya ağı Twitter’daki anonim hesapların mesajları mizah kültürü ve mizah teorileri açısından incelenmiştir. Çalışmada özellikle anonim hesapların seçilmesi, bu hesap sahiplerinin gerçek kimlikleriyle dile getirmeye çekindikleri konuları bu mecrada herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan ifade etmeleri sebebiyledir. Bu hesapların anonim olması ve yüz yüze olmama durumu beğenilmek, paylaşılacak ve yorum almak uğruna her türlü aşırılığa imkân sağlayan bir icra ortamını doğurmuştur. Bu nedenle anonim hesapların paylaşımlarında empati yerine kural dışılık beğenilerle teşvik edilmiş, saldırgan bir mizah ve her şeyden komiği çıkarmaya eğilimini tetiklemiştir. Anonim hesapların paylaşımlarında argo ve zaman zaman küfür de başlıca ifade biçimleri olarak dikkat çekmektedir. Bu durumun oluşmasında yüz yüze olmamanın verdiği rahatlık, empati yoksunluğu ve kanuni takibin zorluğu neden olarak gösterilebilir.

Twitter'daki anonim hesapların tweetleri incelendiğinde bu hesapların takipçi kitlelerinin uzun metinler yerine daha kısa ve özlü paylaşımları tercih ettikleri görülecektir. Halk anlatıları içerisinde en kısa türlerden olan fıkraları dahi tahammül edilmez uzunlukta gören yeni mizah anlayışı bunun yerine laf sokma, caps, iğneleme, karikatür, ironi gibi daha kısa ve görsele dayanan paylaşımları tercih etmektedir. Bu durum Twitter'da karakter sayısının sınırlı olmasının yanında bu çağın kısaltma, eksiltme ve özetleme çağı olması olgusuyla da ilgilidir. Dolayısıyla tweetlerin yapısının ve komiği ortaya çıkarılan unsurun bu çağın eğilim ve işleyişine uygun olduğu söylenebilir.

Türk kültür kodlarının birçoğunun görülebileceği mizah kültürü, zamanın şartlarına uygun olarak günümüzde internet tabanlı sanal ortamların etkisiyle kendini yenilemeye, form değiştirmeye ve yayılmaya devam etmektedir. Anında etkileşim sayesinde zaman ve mekân sınırlarını aşan paylaşımlar elektronik kültür ortamında milyonlarca insana anında ulaşmaktadır. İlgilerin, beğenilerin, eğilimlerin hızlı bir değişim yaşadığı çağımızda Türk mizah anlayışının da sürekli yeni form ve içerikler yönüyle değişim ve dönüşümün eşliğinde olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Apaydın, Mustafa (2007). "Tanzimat'tan Sonra Mizah ve Hiciv". *Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi-3*. Ankara: KTB, 323-338.
- Durbilmez, Bayram (2019). "Mizahta Üstünlük Kuramı ve Kayseri Fıkraları". *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu (13-15 Mayıs 2016)*. Ankara: TDK Yayınları, 155-167.
- Kırık, Ali Murat ve Saltık, Rabiya (2017). "Sosyal Medyanın Dijital Mizahı: İnternet Meme/Caps". *Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 12: 99-118.
- Morreall, John (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. Çev. Kubilay Aysevener ve Şenay Soyer. İstanbul: İris Yayıncılık.
- Öğüt Eker, Gülin (2014). *İnsan Kültür Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özdemir, Mehmet (2020). "Dijital Kültür ve Mizah Belleği". *Dijital Kültür-2*. Ed. Fatih Balcı. İstanbul: Arı Sanat, 91-123.
- Özdemir, Nebi (2017). *Kültür Bilimi ve Yönetimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Şahin, Halil İbrahim (2010). "Bektaşî Fıkraları ve Gülme Teorileri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55: 255-268.

- Tarhan, Esra (2017). “Mizahta Üstünlük Kuramı Bağlamında Gelin-Kaynana Manileri”. *2nd International Conference on Studies in Turkology (11-13 Ağustos 2017)*. Roma: Palet Yayınları, 189-199.
- Türkmen, Fikret (1996). “Mizah Teorileri ve Nasrettin Hoca Fıkraları”. *V. Uluslararası Türk Halk Kültürü Kongresi Seksiyon Bildirileri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 263-270.
- Türkmen, Fikret (1997). “Günümüzde Mizah Teorileri ve Nasreddin Hoca Fıkraları”. *Türk Yurdu Dergisi*, 114: 21-24.
- Türkmen, Fikret (1999). *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi)*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Usta, Çiğdem (2009). *Mizah Dilinin Gizemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yücel Çetin, Ayşe (2019). “Gelin-Kaynana Mânileri: Mizahi Unsurlar ve Gülme Teorileri”. *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu (13-15 Mayıs 2016)* Ankara: TDK Yayınları, 155-167.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55601333> (Erişim: 26.09.2021).
- URL-2: <https://twitter.com/atavratmention/status/1417415168150196243> (Erişim: 21.09.2021).
- URL-3: <https://twitter.com/atavratmention/status/1385354283030351872> (Erişim: 11.09.2021).
- URL-4: <https://twitter.com/atavratmention/status/1386647284688031745> (Erişim: 05.08.2021).
- URL-5: <https://twitter.com/eskitvitler/status/1450137096966918145> (Erişim: 12.08.2021).
- URL-6: <https://twitter.com/eskitvitler/status/1197194979560624128> (Erişim: 09.09.2021).
- URL-7: <https://twitter.com/losadanas/status/1374700220173389827> (Erişim: 11.09.2021).
- URL-8: <https://twitter.com/hicetikdegill/status/1447172560337125376> (Erişim: 15.10.2021).
- URL-9: <https://twitter.com/eskitvitler/status/1197041209182707712> (Erişim: 06.10.2021).

URL-10: <https://twitter.com/eskitvitler/status/1178234343183003648> (Erişim: 26.09.2021).

URL-11: <https://twitter.com/alternatfmizah/status/1449757871449706502> (Erişim: 17.10.2021).

URL-12: <https://twitter.com/eskitvitler/status/1090538617037037568> (Erişim: 20.10.2021).

URL-13: <https://twitter.com/eskitvitler/status/1106261138025656321> (Erişim: 21.09.2021).

“COPE-Dergi Editörleri İin Davranış Kuralları ve En İy Uygulama İlkeleri” ereve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarın Notu: Fotođraflarda aık kimliği ifşa edebilecek isimler kişilik hakları nede-niyle gizlenmiştir.

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma iin etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir ıkar atışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Author’s Note: *The names that can reveal the open identity in the photographs are hidden due to personal rights.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*